

Jacek Borowicz

Obowiązki wykonawcy wolnego zawodu prawniczego – próba klasyfikacji

I. Uwagi wprowadzające

W przedstawionych poniżej rozważaniach podejmę próbę sklasyfikowania i zhierarchizowania obowiązków wykonawców tzw. wolnych zawodów prawniczych. Do zawodów tych zalicza się w doktrynie przede wszystkim adwokatów¹ i radców prawnych². Uważam, że do grona wolnych zawodów prawniczych należy zaliczyć także rzeczników patentowych³. Będę również odwoływał się w niezbędnym zakresie do unormowań prawnych dotyczących wykonywania zawodu notariusza⁴, aczkolwiek trzeba przypomnieć, że w doktrynie podnosi się zdecydowany pogląd o ograniczonej wolności oraz niepełnych atrybutach identyfikujących ten zawód jako zdecydowanie wolny⁵. W swym opracowaniu

---

¹ Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2002 r. Nr 123, poz. 1058 z późn. zm.).

² Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2002 r. Nr 123, poz. 1059 z późn. zm.).

³ Ustawa z dnia 11 kwietnia 2001 r. o rzecznikach patentowych (Dz.U. z 2001 r. Nr 49, poz. 509 z późn. zm.).

⁴ Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. z 2002 r. Nr 42, poz. 369 z późn. zm.).

⁵ J. J a c y s z y n, *Wykonywanie wolnych zawodów w Polsce*, Warszawa 2004, s. 277.

będę posługiwał się określeniem „wolny zawód” („wolny zawód prawniczy”) jako konwencjonalnym i powszechnie przyjętym określeniem wyodrębnionej prawnie grupy szczególnych zawodów.

Tradycyjne i chyba także w dużej mierze potoczne rozumienie wolnych zawodów odwołuje się do obrazu niezależnego profesjonalisty świadczącego wysoko wyspecjalizowane, wymagające szczególnej wiedzy usługi. Więż łącząca go z odbiorcą tych usług ma charakter osobisty i nacechowana jest szczególnym zaufaniem. Zarysowany obraz wydaje się jednak nie przystawać w pełni do współczesności. Rozwój form wykonywania wolnych zawodów pozostający w ścisłym związku z poszerzaniem grona profesji włączanych do tej specyficznej kategorii (co łączy się z „wnoszeniem” własnych, specyficznych form prawnych i organizacyjnych, w jakich są one wykonywane) doprowadził obecnie do zatarcia tego pierwotnego, zgoła archetypalnego obrazu. Charakterystyczne będzie w szczególności pojawienie się możliwości wykonywania niektórych wolnych zawodów w warunkach, wydawałoby się, skrajnie odbiegających od przywołanego archetypu wolnego zawodu – a mianowicie w ramach stosunku pracy. Możliwość taka wynikać będzie niekiedy, np. w przypadku niektórych wolnych zawodów prawniczych, wprost z uregulowań prawa (np. radcy prawni, rzecznicy patentowi)⁶.

II. Zawód wolny – czyli wyzbyty powinności?

Podjmując próbę klasyfikacji obowiązków wykonawcy wolnego zawodu, należy również odnieść się do kwestii ustalenia ich „odbiorcy” (adresata), a więc problemu usytuowania ich jako powinności względem określonego podmiotu (podmiotów). Należy więc wskazać na wstępie, że stosowane powszechnie pojęcie „wolnego zawodu” analizowane

---

⁶ Warto w tym miejscu przypomnieć, że możliwość wykonywania wolnego zawodu (bezpośrednio w odniesieniu do zawodów prawniczych) w ramach stosunku pracy jest co do zasady honorowana w prawie europejskim (art. 8 Dyrektywy 98/5/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 16 lutego 1998 r. mający na celu ułatwienie stałego wykonywania zawodu prawnika w państwie członkowskim innym niż państwo uzyskania kwalifikacji zawodowych. W przypadkach innych zawodów mogących być kwalifikowane jako „wolne” ustawodawca, nie reglamentując wprost form wykonywania danego zawodu, sprawia, że zatrudnienie pracownicze staje się jedną z opcji do wyboru przez przedstawiciela danego zawodu (np. wolne zawody medyczne czy niektóre ekonomiczne) – JB.

w kontekście powinności jego wykonawcy może być nieco mylące, sugeruje ono bowiem właśnie ich... brak – lub, co najmniej, ich ograniczenie jedynie do sfery relacji pomiędzy tym wykonawcą a klientem (odbiorcą jego usług). Powyższe spostrzeżenie mogłoby odpowiadać wskazanemu wyżej archaicznemu obrazowi wykonywania wolnego zawodu przez słabo lub w ogóle niepowiązaną ze sobą grupę niepodlegających żadnej zewnętrznej kontroli profesjonalistów – indywidualistów nawiązujących we własnym imieniu i na własny rachunek bezpośrednio i osobiste stosunki z klientami⁷. Jednakże współcześnie „nie wykonuje się wolnego zawodu w sposób wolny”⁸. Wykonawca wolnego zawodu nie jest więc ani dysponentem prawa do postępowania wyłącznie według własnej woli, niezależnie od nikogo, ani podmiotem niepodlegającym żadnym ograniczeniom, wyzbytym wszelkich powinności. Zarysowany powyżej archetyp wolnego zawodu nie odpowiada więc jego obrazowi, jaki wyłania się z obowiązującego ustawodawstwa polskiego, w świetle którego wykonawca wolnego zawodu jawi się współcześnie jako podmiot uwikłany w rozmaite (obejmujące również spełnianie określonych prawnie obowiązków) zależności.

Podjmując próbę ustalenia adresata obowiązków ciążących na wykonawcy wolnego zawodu, przywołać można stosowane alternatywnie wobec wolnych zawodów określanie ich jako tzw. „zawodów zaufania publicznego”. Pojęcie to, wprowadzone przez ustawodawcę w art. 17 ust 1 ustawy z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej⁹, nie posiadając swej normatywnej definicji, jest przede wszystkim przedmiotem analizy w literaturze i w orzecznictwie. Warto przy tym zwrócić uwagę, że w literaturze używane bywa ono zamiennie z określeniem „zawodów zaufania społecznego”¹⁰. W literaturze podniesiono m.in., że konstytucyjną treść zarówno pojęcia „zawód zaufania publicz-

---

⁷ J. Kurczewski, *Kształtowanie się profesji – perspektywa socjologa*, Radca Prawny 2002, nr 4-5, s. 19 i przytaczane tam wypowiedzi literatury obcej.

⁸ Tamże.

⁹ Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

¹⁰ Por np. J. Jacyś z yn, *Notariusz zawodem zaufania publicznego*, [w:] *III Kongres notariuszy RP. Referaty i opracowania*, Warszawa-Kluczbork 2006, s. 139-156.

nego”, o którym mowa w art. 17 ust. 1 Konstytucji RP, jak i innych pojęć, można ustalić, pamiętając, iż pojęcia stosowane w ustawie zasadniczej posiadają znaczenie możliwie najszersze, najbardziej zbliżone do znaczenia występującego w języku potocznym, wyrażane są w języku prawniczym, a nie prawnym. Wydaje się więc, że zawodami zaufania publicznego są te, które polegają zawsze na świadczeniu pewnej pomocy innym ludziom, z reguły w sytuacjach zagrożenia dla ich rozmaitych dóbr. Dobra te są przy tym uznawane za istotne również w wymiarze ogólnospołecznym, a służeń ich ochronie uznawane jest za realizację istotnych wartości i potrzeb społecznych. Są to przy tym dobra o istotnej, choćby mierzonej subiektywnie, wartości dla tych ludzi. Wykonywanie zawodu zaufania publicznego łączy się z przyjmowaniem informacji dotyczących sfery życia osobistego, a nawet intymnego innych ludzi. Zorganizowanie takiego zawodu w korporację samorządową, z konstytucyjnie założonym istnieniem „pieczy” nad jego wykonywaniem, z pewnością w określonym stopniu niweluje niepewność jednostki, zawsze przecież występującą przy powierzaniu informacji osobistych osobie trzeciej. Łączy się to oczywiście z obowiązkiem zachowania tajemnicy tych informacji, powiązanej z tradycyjnie odpowiednim immunitetem, społecznie akceptowanym¹¹.

Zdaniem autora niniejszego opracowania samo pojęcie „zaufania publicznego” rozważane w kontekście próby ustalenia adresatów powinności wykonawcy wolnego zawodu może być z jednej strony interpretowane wąsko, w tym sensie, że jest ono postawą, jaką prezentują wobec wykonawcy wolnego zawodu podmioty publiczne wyposażone w prawne narzędzia służące ocenie wykonania przez niego powinności zawodowych i egzekwowaniu odpowiedzialności z tytułu ich niewykonania lub nienależytego wykonania. Tak więc próby wskazania adresatów powinności wykonawcy wolnego zawodu należałoby poszukiwać w sferze publicznej, w której występować może zarówno Państwo¹² reprezento-

---

¹¹ P. Sarnecki, *Glosa do wyroku SN z dnia 29 maja 2001 r., I CKN 1217/98*, *Palestra* 2002, nr 5-6, s. 185 i nast.

¹² Jak zauważa Z. Klejment, w odniesieniu do zawodu notariusza zaufanie publiczne oznacza, że w swej działalności notariusz musi zachować lojalność nie tylko wobec klienta, ale wobec państwa, w imieniu którego działa – patrz t e n ż e, *Zaufanie podstawą zawodu notariusza*, [w:] *Rola samorządów zawodów zaufania publicznego w tworzeniu demokratycznego państwa prawa*, red. M. Żbikowska, Warszawa 2004, s. 117-118.

wane przez rozmaite podmioty prawa publicznego, w tym w szczególności te podmioty, którym to Państwo w relacjach z wykonawcami wolnych zawodów przekazało części swojego imperium (czyli korporacje zawodowe)¹³. Możliwe byłoby również zastosowanie takiego podejścia, w którym zaufanie publiczne w gruncie rzeczy okazywane byłoby przez Państwo nie tyle wykonawcom zawodów zaufania publicznego, co odpowiednim korporacjom zawodowym¹⁴. W konsekwencji należałoby akcentować raczej autonomię korporacji zawodowej, a nie autonomię wykonawcy wolnego (?) zawodu, co stanowiłoby kolejny argument na rzecz rozstania się tym ostatnim pojęciem¹⁵. Wyrazem zaufania publicznego byłoby, jak wskazano wyżej, sprawowanie w pewnym zakresie samodzielnego władztwa publicznego opartego wprost na przepisie prawa. Władztwo to jest oczywiście ograniczone i jako takie podmiotowo obejmuje jedynie członków korporacji bądź osoby aspirujące do takiego statusu. Nie może ono zatem bezpośrednio dotyczyć osób trzecich. W aspekcie przedmiotowym władztwo publiczne sprawowane przez korporację nad jej członkiem dotyczyłoby sfery właściwego wypełniania zawodu (w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony)¹⁶. Takie ujęcie, przynajmniej na pierwszy rzut oka, wyłączałoby jednak odbiorców usług (klientów) z grona podmiotów zainteresowanych prawidłowym wykonywaniem obowiązków przez wykonawcę wolnego zawodu, wobec których występowałby on w niektórych sytuacjach w roli zobowiązanego do spełniania określonych, prawem wyznaczonych powinności.

---

¹³ W. Marquardt, *Korporacje zawodowe w Polsce*, [w:] *Rola samorządów...*, s. 184-185.

¹⁴ Symptomatyczna wydaje się tu pierwsza teza wyroku WSA w Warszawie z 25 kwietnia 2006 r., VI SA/Wa 208/06, LEX nr 222063, zgodnie z którą „samorząd zawodowy jako **osoba prawa publicznego ma przede wszystkim chronić interes publiczny** (podkreślenie moje – JB) w granicach obowiązującego prawa”.

¹⁵ Tzn. pojęciem „wolnego zawodu”. Warto zwrócić uwagę, że np. w obronie autonomii zawodów zaufania publicznego – a nie osób wykonujących te zawody, wypowiada się M. Safjan (M. S a f j a n, *Zamach na niezależność*, *Gazeta Prawna* 2007, nr 10, s. 19); Tego typu wypowiedzi można interpretować jako wyraz przesunięcia się cech takich jak wolność, niezależność z osoby wykonawcy zawodu na korporację zawodową;

¹⁶ P. S a r n e c k i, *Radca prawny jako zawód zaufania publicznego*, *Radca Prawny* 2002, nr 4-5, s. 26.

Powyższe rozważanie uzupełnić można poprzez przywołanie kolejnego określenia łączonego z pojęciem wolnych zawodów – „zawody regulowane”¹⁷. Normatywne określenie „zawodu regulowanego” zawarte jest w przepisach ustawy z dnia 26 kwietnia 2001 r. o zasadach uznawania nabytych w państwach członkowskich Unii Europejskiej kwalifikacji do wykonywania zawodów regulowanych¹⁸. Zgodnie z jej art. 1 ust. 2, zawodem regulowanym jest zawód, którego wykonywanie jest uzależnione od spełnienia wymagań kwalifikacyjnych i warunków określonych w odrębnych przepisach, zwanych dalej „przepisami regulacyjnymi”. Należy jednakże podkreślić, że zakres przedmiotowy tej ustawy jest znacznie szerszy, co oznacza, że normatywne pojęcie zawodu regulowanego nie może być uznane za tożsame z pojęciem zawodu wolnego lub zawodu zaufania publicznego – które należy uznać za jedną ze szczególnych form zawodu regulowanego. W doktrynie wskazuje się z kolei, że zawód regulowany to ten, którego pojęcie i wykonywanie określone jest przez państwo w sposób administracyjny, ustawowy i samorządowy¹⁹. W sensie pojęciowym uzasadniałoby ono wyróżnienie wśród adresatów powinności wykonawcy wolnego zawodu podmiotu, który można by wstępnie i umownie określić „regulatorem”. W odniesieniu do określania prawnych zasad wykonywania wolnych zawodów regulatorem co do zasady jest państwo. W istocie rozważamy w tym momencie nie problem tego, czy i w jakim zakresie to państwo jako regulator będzie odbiorcą i recenzentem konkretnych usług wykonawcy wolnego zawodu, ale czy i w jakim zakresie będzie czuwać ono nad ochroną dobra ogólnego, jakim jest zaufanie publiczne, egzekwując wykonanie jego obowiązków²⁰. Nie można jednakże w tym miejscu zapomnieć, że pewne funkcje charakterystyczne dla

---

¹⁷ O wolnych zawodach jako „regulowanych” pisze np. J. Jacyszyn (J. J a c y s z y n, *Wykonywanie wolnych zawodów...*, s. 43-44).

¹⁸ Dz.U. z 2001 r. Nr 87, poz. 954 z późn. zm.

¹⁹ Tak np. Ł. B ł a s z c z a k, *W nawiązaniu do polemiki – jeszcze raz o statusie radcy prawnego*, *Radca Prawny* 2005, nr 2, s. 93 – z powołaniem się na J. Jacyszyna – patrz przypis 24.

²⁰ Można w tym miejscu zwrócić uwagę, że jednym z typowych zobowiązań, jakie podejmują wykonawcy wolnego zawodu, składając ślubowanie, jest zobowiązanie do wykonywania swego zawodu zgodnie z przepisami prawa. Oceniającym wykonanie tej powinności będzie w pierwszym rzędzie „regulator” – państwo.

„regulatora” zostają delegowane korporacjom zawodowym (patrz wyżej). W związku z istnieniem w poszczególnych aktach prawnych zestawów rozmaitych obowiązków ciążących na wykonawcy wolnego zawodu wobec macierzystej korporacji zawodowej bez wątplenia właśnie ta korporacja będzie kolejnym podmiotem, wobec którego wykonawca wolnego zawodu realizuje szereg przypisanych mu powinności. Ujmując rzecz inaczej, można wyróżnić grupę obowiązków, jakie mają one wobec reprezentowanego przez siebie zawodu. Jednocześnie, jak już wspomniano wyżej, ta sama korporacja zawodowa do pewnego stopnia pełni funkcję regulatora, np. poprzez wykonywanie kompetencji w zakresie dopuszczania do zawodu czy też formułowanie zasad etyki zawodowej.

Stosowanemu w literaturze pojęciu „zaufania społecznego” jako elementu łączonego z zawodami zaufania publicznego należałoby przypisać, moim zdaniem, nieco inne znaczenie – jest ono postawą przejawianą wobec wykonawcy wolnego zawodu przez społeczeństwo, które rozumiane być może w sposób najprostszy jako „ogół ludzi pozostających we wzajemnych stosunkach wynikających z warunków życia, podziału pracy i udziału w życiu kulturalnym”. Zaufanie społeczne będzie zatem postawą wytworzoną przez ogół społeczeństwa, wartością dzieloną przez ten ogół (lub jego większość albo określony grupy) i kreowaną przez to społeczeństwo bez udziału państwa. Ciekawe jest również łączenie pojęcia „społeczne” z elementem wzajemności²¹. W konsekwencji pojęcie zaufania społecznego może być przeciwstawiane wąsko rozumianemu zaufaniu publicznemu, występować zatem może pomiędzy nimi również sprzeczność lub konkurencja. Podmiotami, których zaufanie byłoby podtrzymywane poprzez prawidłowe wykonanie obowiązków wykonawców wolnego zawodu, byłiby zatem w pierwszym rzędzie odbiorcy ich usług. Do sfery społecznej zaliczyłbym także ogół wykonawców wolnych zawodów, jako zainteresowanych tym, aby zachowania poszczególnych jednostek wykonujących taki zawód służyły podtrzymaniu zaufania społecznego.

Godząc dwa spośród analizowanych wyżej pojęć (zaufania publicznego i zaufania społecznego) oraz podkreślając rangę tego pierwszego

---

²¹ Zob. internetowy słownik języka polskiego PWN, www.sjp.pwn.pl; patrz też S. A r c t, Z. B o n d y - L e m p i c k a, *Podręczny słownik języka polskiego*, Warszawa 1958.

jako mającego charakter ustawowy, uwagę swoją skierować można w stronę swoiście rozumianej „publiczności”, a więc ogółu (zbiorowości) wszystkich podmiotów, których zaufanie do jakości i rzetelności pewnych szczególnych usług oferowanych przez przedstawicieli wolnych zawodów jest szczególnym dobrem chronionym. Dobro to zabezpieczone ma być przez należyte wykonanie ogółu powinności wykonawcy wolnego zawodu. Takie podejście opierałoby się na przypisaniu nieco odmiennego znaczenia kategorii normatywnej zaufania publicznego. Przymiotnik „publiczny” może być traktowany jako synonim takich m.in. określeń, jak: „całościowy”, „generalny”, „ogólny”, „plenarny”, „powszechny”, „uniwersalny”, „zbiorowy”, „dotyczący wszystkich” czy też... „społeczny” (podkreślenia moje – JB). Z kolei okazywanie czegoś publicznie to działanie lub postawa, które są otwarte, jawne²².

Wykonawca wolnego zawodu, realizując swoje obowiązki, podtrzymuje stan zaufania publicznego, czyli zaufania, którym „publiczność” ta go obdarza. Powstaje więc pytanie o to, jakie podmioty grupuje tak rozumiana „publiczność”. Bez wątplenia pojęcie to jest wystarczająco pojemne, aby w obrębie jego znaczenia można usytuować wszystkich odbiorców usług oferowanych przez wykonawcę „zawodu zaufania publicznego”. Ustawodawca posługuje się w tym miejscu różnymi, mniej lub bardziej szczegółowymi i wyspecjalizowanymi kategoriami pojęciowymi, wskazując np. na „podmioty”, na których rzecz jest wykonywana pomoc prawna, „osoby fizyczne, osoby prawne oraz jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, na których rzecz jest wykonywana usługa”, osoby fizyczne, podmioty gospodarcze oraz jednostki organizacyjne, przez które rozumie się organ państwowy lub samorządowy, osobę prawną, organizację społeczną lub polityczną oraz inny podmiot nieposiadający osobowości prawnej czy też strony obowiązane lub pragnące nadać formę notarialną swojej czynności²³. Wobec tych właśnie podmiotów przedstawiciele prawniczych zawodów zaufania publicznego

---

²² Zob. internetowy słownik synonimów, <http://synonimy.ux.pl>; S. A r c t, Z. B o n d y - Ł e m p i c k a, *Podręczny słownik...*

²³ Zob. art. 2 ustawy o radcach prawnych, art. 4 ust. 1 ustawy o rzecznikach patentowych, art. 4 ust. 2 i 3 prawa o adwokaturze, art. 1. § 1 ustawy – Prawo o notariacie.

powinni przejawiać szczególnie intensywne zaangażowanie w prowadzeniu powierzonych im przez te podmioty spraw²⁴.

Do tak rozumianej publiczności zaliczyć będzie można bez problemu również inne podmioty, z którymi wykonawca wolnego zawodu wchodzi w zróżnicowane relacje rodzące powinność przejawiania rozmaitych zachowań – a więc Państwo z jego organami i korporacje zawodowe²⁵.

IV. Propozycja klasyfikacji obowiązków wykonawcy wolnego zawodu prawniczego

Na wstępie należy zastrzec, że próba klasyfikacji obowiązków wykonawcy wolnego zawodu może w efekcie rodzić rozmaite zastrzeżenia, zaś zamiar jednoznacznych ustaleń treści i zakresu wiąże się z szeregiem trudności, spowodowanych m.in. tym, że unormowanie tej materii rozproszone jest w odrębnych, powstających w różnych okresach czasu aktach prawnych, tak więc – chociażby – nie zostało oparte na jakimś jednolitym, logicznym i spójnym schemacie. Trudności klasyfikacyjne mogą mieć również przyczyny w niejednorodności pojęć stosowanych na określenie tych samych obowiązków ciążyących na przedstawicielach poszczególnych zawodów. Można też wskazać, że pewne obowiązki zostały przez ustawodawcę wyartykułowane wprost w normach prawnych nakazujących wykonawcom wolnego zawodu jakieś postępowanie i np. zamieszczone w odrębnych jednostkach systematyzacji danego aktu prawnego – natomiast inne zostały zamieszczone pośród przepisów normujących poszczególne instytucje składające się na dany zawód. Jeszcze inne mają z kolei postać powinności w znaczeniu opisowym, czyli takich,

---

²⁴ „Korzystający z ich usług muszą mieć pewność, że mają do czynienia z profesjonalistami, dlatego też przedstawicielom tych zawodów stawia się większe wymagania niż innym osobom. Mają obowiązek przestrzegać także określonych zasad deontologicznych, a nieetyczność ich postępowania wywiera głębsze skutki negatywne” – patrz M. Piórowska, *Notariusz – nietypowy przedsiębiorca?*, Rejent 2007, nr 7-8, s. 159-160 i cytowana tam literatura dotycząca pojęcia zawodu zaufania publicznego;

²⁵ ...a także, rzecz jasna, pracodawcę w rozumieniu art. 3 kodeksu pracy – w sytuacji gdy zatrudni on wykonawcę określonego wolnego zawodu prawniczego w ramach stosunku pracy – JB.

które określają pewną istotną cechę regulacji prawnej dotyczącej sposobu wykonywania wolnych zawodów²⁶.

Podstawowa możliwa ich klasyfikacja bazująca na kryterium źródeł tych obowiązków zakładać będzie zatem wyróżnienie dwóch ich zasadniczych grup – byłyby to:

- powinności wynikające z przepisów prawa,
- powinności wynikające z aktów korporacyjnych.

Koncentrując się na katalogach obowiązków wyrażonych w aktach prawnych regulujących wykonywanie poszczególnych analizowanych w niniejszym opracowaniu zawodów, należy skonstatować występowanie zarówno szeregu zbieżności i podobieństw w sposobie ich formułowania i treści, jak i niekiedy znaczących różnic. Pewne powinności można zatem uznać za charakterystyczne i typowe dla ogółu lub większości wolnych zawodów objętych niniejszymi rozważaniami. Można tu wskazać m.in. na obowiązki: starannego i sumiennego wykonywania zawodu, postępowania zgodnie z przepisami prawa zachowania zasad etyki zawodowej i tajemnicy zawodowej, złożenia ślubowania²⁷, tzw. przymus korporacyjny (czyli zespół powinności związanych z obowiązkowym uczestnictwem w korporacjach zawodowych)²⁸. Inne powinności są zaś specyficzne dla poszczególnych zawodów i wyrażają ich szczególne właściwości branżowe. Typowym ich przykładem będą przede

---

²⁶ W przypadku wykonywania pracy twórczej, na potrzebę wyróżnienia powinności jej wykonawcy w znaczeniu opisowym, ciężących na jej wykonawcy, zwrócił uwagę T. Kuczyński (T. K u c z y Ń s k i, *Ochrona twórczości pracowniczej według prawa pracy i ubezpieczenia społecznego*, Wrocław 1991, s. 89 i nast.).

²⁷ Por. np. teksty rot ślubowania składanych przed przedstawicieli zawodów prawniczych – art. 5 ustawy – Prawo o adwokaturze, art. 27 ust. 1 ustawy o radcach prawnych, art. 22 ust. 1 ustawy o rzecznikach patentowych, art. 15 ust. 1 ustawy – Prawo o notariacie.

²⁸ Zgodnie z art. 5 ust. 1 ustawy o radcach prawnych – radcowie prawni zorganizowani są na zasadach samorządu zawodowego, zaś zgodnie z jej art. 40 ust. 2. przynależność radców prawnych i aplikantów radcowskich do samorządu jest obowiązkowa. Taka samo w przypadku rzeczników patentowych, zgodnie z art. 42 ustawy o rzecznikach patentowych, przynależność ich (oraz aplikantów) do Polskiej Izby Rzeczników Patentowych jest obowiązkowa. Z kolei zgodnie z art. 26. § 1 pr. o not. notariusze **tworzą** (podkreślenie moje – JB) samorząd notarialny, zaś adwokatura zorganizowana jest na zasadach samorządu zawodowego, a stanowi ją ogół adwokatów i aplikantów adwokackich (art. 1 ust. 2 i art. 2 prawa o adwokaturze).

wszystkim zespoły szczegółowych powinności opisujących różnicowane specjalistyczne aspekty wykonywania czynności zawodowych²⁹.

W odniesieniu do powinności wynikających z aktów korporacyjnych można natomiast sformułować ogólne spostrzeżenie, zgodnie z którym wyrażane w nich powinności stanowią rozwinięcie i uszczegółowienie obowiązków wynikających z przepisów prawa, np. poprzez doprecyzowanie zasad etycznego zachowania przedstawicieli danego zawodu (co należy uznać za typowe zjawisko).

Należy jednak zwrócić uwagę, że w przypadku powinności ciężących typowo na przedstawicielach wszystkich czy większości tych zawodów można spotkać się z różnicami w sposobie ich ujmowania w przepisach prawa. Przykładem takich różnicowań może być formułowanie przez ustawodawcę fundamentalnej powinności starannego wykonywania zawodu. W niektórych przypadkach powinność ta wyrażona jest wprost. I tak – o ile np. radca prawny wykonywać ma swój zawód ze „starannością wynikającą z wiedzy prawniczej oraz zasad etyki radcy prawnego”, to rzecznik patentowy ma go wykonywać ze starannością należytą. W przypadku zaś adwokatów obowiązek staranności zawodowej będzie miał charakter opisowy, jako że ustawodawca nie posługuje się wprost takim zwrotem jak staranność – adwokat powinien więc m.in. „obowiązki swe wypełniać gorliwie, sumiennie i zgodnie z przepisami prawa”³⁰. Również w przypadku notariuszy obowiązek staranności zawodowej będzie miał charakter opisowy – w świetle swego ślubowania notariusz zobowiązuje się zaś m.in. do wykonywania swoich obowiązków zgodnie z prawem i sumiennie³¹.

Wobec rodzajowego i treściowego różnicowania katalogów powinności wykonawcy wolnego zawodu w poszczególnych aktach prawnych oraz w związku z różnicami w sformułowaniu poszczególnych obowią-

---

²⁹ Zob. np. szeroko rozbudowany dział II ustawy – Prawo o notariacie, pt. „Czynności notarialne”.

³⁰ ...przyczyniając się ze wszystkich sił do ochrony praw i wolności obywatelskich oraz umacniania porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej, zachowując tajemnicę zawodową, a w postępowaniu swoim kierując się zasadami godności, uczciwości, słuszności i sprawiedliwości społecznej – patrz art. 5. ustawy – Prawo o adwokaturze.

³¹ ...oraz dochowania tajemnicy państwowej i zawodowej a także kierowania się w swym postępowaniu zasadami godności, honoru i uczciwości – patrz art. 15 § 1 ustawy – Prawo o notariacie.

ków najbardziej zasadne będzie podjęcie próby łącznie ich w pewne szersze, odpowiednio pojemne kategorie wg jednolitego dla wszystkich zawodów schematu. W schemacie tym można zatem wyróżnić:

- 1) powinność dochowania rękojmi zaufania publicznego,
- 2) obowiązek zapewnienia wysokiej jakości usług zawodowych wraz z grupą funkcjonalnie mu przypisanych powinności szczegółowych,
- 3) obowiązki zawodowe *sensu stricte*,
- 4) obowiązki korporacyjne.

Powinność dochowania rękojmi zaufania publicznego jest swego rodzaju metaobowiązkiem o charakterze opisowym, tj. wyprowadzonym z ogółu przepisów normujących wykonywanie danego wolnego zawodu. Metaobowiązek ten można rozpatrywać w dwóch wymiarach: indywidualnym, jako podstawowy obowiązek każdego wykonawcy wolnego zawodu (patrz niżej) – oraz zbiorowym, jako powinność ciążyąca na korporacji zawodowej. Korporacja, realizując tę powinność, po pierwsze: ma obowiązek oceniania kandydatów do zawodu pod kątem dawania przez nich gwarancji realizacji rękojmi prawidłowego wykonywania zawodu (jest to jedno z podstawowych kryteriów uzyskania wpisu na listę wykonawców zawodu³²), po drugie: poprzez ogół swych działań związanych z nadzorem nad wykonywaniem danego zawodu ma podtrzymywać związane z nim zaufanie publiczne.

Wyrazem dochowania rękojmi zaufania publicznego przez wykonawcę wolnego zawodu będzie w szczególności realizacja kluczowej powinności, jaką stanowi **obowiązek zapewnienia wysokiej jakości usług zawodowych**. Obowiązek ten obejmuje szereg szczegółowych powinności, wśród których znaczenie dominujące ma:

---

³² Zob. art. 65 pkt 1 prawa o adwokaturze, zgodnie z którym na listę adwokatów może być wpisany ten, kto jest nieskazitelnego charakteru i swym dotychczasowym zachowaniem daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu adwokata, art. 11 pkt 2 pr. o not., zgodnie z którym notariuszem może być powołany ten, kto jest nieskazitelnego charakteru i daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu notariusza, art. 24. ust. 1 pkt 5 ustawy o radcach prawnych, zgodnie z którym na listę radców prawnych może być wpisany ten, kto jest nieskazitelnego charakteru i swym dotychczasowym zachowaniem daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu radcy prawnego, art. 19 ust. 1 pkt 3 ustawy o rzecznikach patentowych, zgodnie z którym na listę rzeczników patentowych może być wpisany, kto jest nieskazitelnego charakteru i swym dotychczasowym zachowaniem daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu rzeczownika patentowego.

- **powinność dołożenia szczególnej staranności i sumienności w wykonywaniu zawodu.**

Funkcjonalnie podporządkowane jej będą dalsze obowiązki:

- złożenia ślubowania,
- ciągłości wykonywania zawodu,
- wykonywania zawodu zgodnie z wiedzą fachową,
- przestrzegania przepisów prawa,
- przestrzegania etyki zawodowej,
- zachowania tajemnicy zawodowej,
- powstrzymywania się do wykonywania czynności zawodowych w sytuacji możliwego konfliktu interesów,
- ciągłego doskonalenia kwalifikacji zawodowych.

Pośród ogółu obowiązków wykonawcy wolnego zawodu należy ponadto wyróżnić **obowiązki zawodowe *sensu stricte*** – jako węższą kategorię mieszczącą się w tych pierwszych. Obowiązki te są funkcjonalnie podporządkowane obowiązkowi jakości i stanowią techniczno-proceduralny wyraz dochowania rękojmi zaufania publicznego. **Obowiązki zawodowe *sensu stricte*** opisują rozmaite szczegółowe zachowania związane z wykonywaniem konkretnego zawodu i odzwierciedlające jego specyfikę. Stąd ich zróżnicowanie i odmienności treściowe w przypadku poszczególnych zawodów. Jako opisujące rozmaite aspekty prawidłowego (zgodnego ze „sztuką³³) wykonywania wyspecjalizowanej usługi mogłyby być uznawane za normy o charakterze prakseologicznym, technicznym (w sensie techniki wykonywania rozmaitych czynności zawodowych)³³. Wśród obowiązków zawodowych *sensu stricte* można wskazać także grupę **powinności odnoszących się do miejsca i czasu wykonywania zawodu**³⁴. Obowiązki zawodowe *sensu stricte* mają jednocześnie walor prawny jako powinności sformułowane w przepisach ustawy. Należałoby je zatem odróżnić od rozmaitych szczegółowych reguł wykonywania danego zawodu, które nie zostały przez ustawodawcę za-

---

³³ Zob. przywołany w przyp. 28, dział II ustawy – Prawo o notariacie pt. „Czynności notarialne”,

³⁴ Organizacyjno-porządkowy charakter mają, moim zdaniem, np. przepisy art. 4. pr. o not. (notariusz może prowadzić tylko jedną kancelarię, notariusz zatrudnia pracowników kancelarii oraz zapewnia warunki lokalowe i wyposażenie kancelarii, stosowne dla notariatu) czy np. art. 20 (kancelaria notarialna powinna być czynna w dniach powszednich

pisane w formie norm prawnych, a wynikają z wiedzy fachowej i doświadczenia zawodowego specyficznych dla danego zawodu. Dochowanie tych konkretnie reguł będzie, rzecz jasna, wyrazem spełnienia prawnej powinności starannego wykonywania zawodu.

Obowiązki korporacyjne stanowią z kolei szeroką grupę zróżnicowanych powinności, wśród których dominuje obowiązek współtworzenia i przystąpienia do odpowiedniej korporacji zawodowej. Ponieważ w grupie analizowanych wolnych zawodów tworzenie korporacji i przynależność do niej stanowi obowiązek, można posłużyć się tutaj pojęciem „przymusu korporacyjnego”³⁵. Istotne znaczenie w tej grupie powinności będą miały także zróżnicowane obowiązki związane z nabywaniem uprawnień zawodowych. W ścisłym związku z obowiązkiem tworzenia i przynależności do danej korporacji zawodowej pozostawać będzie, jako funkcjonalnie mu podporządkowany obowiązek ponoszenia ciężarów finansowych związanych z utrzymaniem korporacji (regularnego opłacania składek członkowskich) oraz zróżnicowane obowiązki korporacyjne związane z uczestnictwem w życiu korporacji i wykonywaniem jej ustawowych zadań.

V. Podsumowanie

W podsumowaniu przedstawionych wyżej rozważań chcę zwrócić uwagę na następujące kwestie:

---

co najmniej 6 godzin dziennie, rada właściwej izby notarialnej może ustalić 1 dzień powszedni tygodnia jako wolny za przepracowaną sobotę, w wypadkach niecierpiących zwłoki albo szczególnych potrzeb kancelaria może być czynna także w niedziele i święta. Podobny, organizacyjno-porządkowy charakter należy przypisać np. regulacjom czasu pracy radcy prawnego zatrudnionego w ramach stosunku pracy (zgodnie z art. 18 ust. 1 ustawy o radcach prawnych do czasu pracy radcy prawnego zalicza się także czas niezbędny do załatwiania spraw poza lokalem jednostki organizacyjnej, w szczególności w sądach i w innych organach, oraz czas przygotowania się do tych czynności. Zgodnie zaś z art. 18 ust. 2 tej ustawy czas pracy radcy prawnego w lokalu jednostki organizacyjnej nie może być krótszy niż dwie piąte czasu pracy ustalonego w zawartej z radcą prawnym umowie) określających czasowe ramy obowiązku świadczenia pracy przez radcę prawnego;

³⁵ Pojęciem tym posłużyłem się w: J. B o r o w i c z, *Pracowniczy status rzecznika patentowego*, *Rzecznik Patentowy* 2003, nr 1-2, s. 15; pojęcie przymusu korporacyjnego stosowane jest także przez J. Kurczewskiego (J. K u r c e w s k i, *Kształtowanie się profesji...*, s. 18).

- Wykonawca wolnego zawodu prawniczego jest uwikłany w szereg zależności w wobec zróżnicowanej grupy podmiotów, obejmującej w szczególności państwo, własną korporację zawodową oraz ogół klientów korzystających z jego usług. Zależności te wyrażają się w szczególności w zespole przypisanych mu na mocy przepisów prawa powinności. Nawet pobieżny rzut oka na prawne obowiązki wykonawcy zawodu prawniczego skłania, moim zdaniem, do ponownego przemyślenia zasadności stosowania współcześnie określenia „wolny” zawód prawniczy.

- Istotną cechą zespołu obowiązków wykonawcy zawodu prawniczego jest dominacja powinności wyrażających realizację ręką zaufania publicznego – a więc tych, których prawidłowe wykonanie pozwala zapewnić wysoką, oczekiwaną przez „publiczność” jakość usługi prawniczej. Konsekwencją zaufania publicznego, jakim obdarzany zostaje wykonawca wolnego zawodu, są znacząco zwiększone oczekiwania zarówno wobec niego samego, jak i w odniesieniu do jakości jego usług³⁶.

- Warto również wskazać na stosunkowo ograniczony zakres powinności odnoszących się do miejsca i czasu wykonywania zawodu. Powinności tego typu (np. w przypadku zatrudnienia pracowniczego) służą na ogół zapewnieniu wykonania pracy w oczekiwanej przez zlecającego ją ilości (odnoszą się do ilościowego aspektu wykonywanej pracy). Zwykle następuje to poprzez określenie wymogów co do miejsca i czasu pracy. Skłonny byłbym uznać, że w przypadku zawodu prawniczego element ilościowy w przypadku świadczonych usług schodzi (w hierarchii jego obowiązków) na dalszy plan. Wydaje się też, że można uznać, iż spełnienie powinności, odnoszące się do miejsca i czasu wykonywania zawodu prawniczego, jest funkcjonalnie podporządkowane dochowaniu ręką zaufania publicznego. Tak więc, świadcząc usługę prawniczą w określony miejscu i czasie, wykonawca zawodu prawniczego – poprzez zapewnienie jej dostępności – podtrzymuje zaufanie publiczne, jakim został obdarzony.

---

³⁶ Jak np. podkreśla M. Piotrowska (M. P i o t r o w s k a, *Notariusz – nietypowy przedsiębiorca...*, s. 164): „Ze szczególną rolą notariusza w społeczeństwie i państwie wiążą się jednak **specyficzne obowiązki** (podkreślenie moje – JB). Przy dokonywaniu czynności notarialnych powinien on czuwać nad należyтым zabezpieczeniem praw i słusznym interesów stron oraz innych osób, dla których czynność ta może powodować skutki prawne”.